

Katarzyna Baran

"Zasady redagowania i wydawania
czasopism naukowych", Warszawa,
16 lipca 2013 roku

Bibliotheca Nostra : śląski kwartalnik naukowy nr 3, 156-160

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KATARZYNA BARAN
*Biblioteka Główna Akademii Wychowania Fizycznego
im. Jerzego Kukuczki w Katowicach*

**ZASADY REDAGOWANIA
I WYDAWANIA CZASOPISM NAUKOWYCH
(WARSZAWA, 16 LIPCA 2013 ROKU)**

Centrum Promocji Informatyki w Warszawie zorganizowało 16 lipca 2013 r. dla wydawców i redaktorów czasopism (biuletynów) naukowych warsztaty poświęcone zasadom redagowania i wydawania czasopism naukowych. Do omówienia poszczególnych zagadnień zaproszono specjalistów-praktyków z dziedzin, bez znajomości których nie można dobrze wykonywać pracy redakcyjnej i wydawniczej.

Wykład wprowadzający *Prawo autorskie w kontekście problematyki wydawniczej – przykłady umów z autorami tekstów naukowych* zaprezentowała Barbara Szczepańska, znawczyni prawa autorskiego, wydawniczego i prasowego, z Biblioteki Kancelarii Prawnej Hogan Lovells. Prelegentka omówiła rodzaje umów, które powinny być zawierane z autorami tekstów naukowych, i dokumentację z tym procesem związaną, jak regulamin dla autora, oświadczenie lub deklaracja autora, umowa o publikację wydawnictwa, umowa o dzieło, umowa wydawnicza. Wydawca ma obowiązek zastosować środki zabezpieczające w formie oświadczeń autora, stwierdzających, że: 1) artykuł nie był nigdzie publikowany, 2) osoba oznaczona w tekście jest właściwym autorem publikacji, 3) prawa osób trzecich nie zostały naruszone. Następnie Szczepańska przedstawiła niektóre umowy wydawnicze, takie jak: umowa o przeniesienie praw, umowa o dzieło, umowy licencyjne – wyłączne i niewyłączne oraz sublicencje. Omówiła też zasady obowiązujące przy zawieraniu tych umów, ze szczególnym uwzględnieniem konieczności wymieniać pól eksploatacji (bez pól, które na dzień podpisania umowy nie istnieją; stosuje się je tylko na konkretne dzieło – nie wolno odnosić ich do utworów, które będą stworzone w przyszłości), a ponadto konieczność zawierania umów w formie pisemnej (poza licencją niewyłączną) z określeniem prawa autora do wynagrodzenia. Prelegentka przedstawiła także skutki, jakie pociągają za sobą zaniedbania w tym zakresie. W kolejnej części wystąpienia uczestnicy warsztatów zostali zapoznani z przykładami pól eksploatacji (forma utrwalenia utworu, zwielokrotnienie

określoną techniką, wprowadzenie do obrotu, wprowadzenie do pamięci komputera, umieszczenie w bazie cyfrowej), które powinny być uwzględnione w umowie licencyjnej z autorem, rodzaje czasu trwania takiej umowy oraz sposoby ich zapisu zgodnie z prawem autorskim. Szczepańska podjęła ponadto próbę definicji utworu naukowego na potrzeby wydawnicze oraz praw pracownika naukowego do takiego utworu. W proponowanej definicji mieszczą się: prace badawcze, rezultaty naukowego procesu poznawczego, ale także literatura czysto techniczna, informacyjna, teksty popularyzatorskie, a nawet utwory stworzone w celu realizacji procesu dydaktycznego (podręcznik, skrypt). Prelegentka przedstawiła także zakres uprawnień wydawcy, wynikających z przepisów prawa autorskiego i omówiła elementy, które decydują o charakterze naukowym czasopisma oraz formy dostępu do tekstów naukowych.

Dobre praktyki w zakresie zarządzania prawami własności intelektualnej w jednostkach naukowych przedstawiła Lidia Szczęsna, radca prawny w Kancelarii Radców Prawnych Bauriska, Senkowska, Szczęsna i Partnerzy. Wprowadzając słuchaczy w to zagadnienie, wskazała, że prawa własności intelektualnej to prawa związane z działalnością w dziedzinie literackiej, artystycznej, naukowej oraz przemysłowej, które obejmują prawo autorskie wraz z prawami pokrewnymi, prawa do baz danych oraz prawo własności przemysłowej. Uwagę słuchaczy autorka skierowała na akty prawne, regulujące wszystkie prawa własności intelektualnej. Omówiła aspekty ekonomiczne własności intelektualnej, które stanowią majątek trwały, składający się z wartości niematerialnych i prawnych (praw i przywilejów majątkowych – np. prawo do projektów, patentów, licencji itp., wykorzystanie praw autorskich, formuł techniczno-technologicznych, programy komputerowe, prawo do korzystania z know-how, prawo wykorzystania wiedzy naukowej), rzeczowy oraz finansowy majątek trwały. Przedstawiła administracyjne aspekty prawa własności intelektualnej, które mają wpływ na wyniki oceny jakości działalności naukowej lub badawczo-rozwojowej jednostek naukowych oraz pracowników naukowych, a także wymieniła elementy mające wpływ na tę ocenę. Szczęsna wskazała ponadto cele zarządzania własnością intelektualną, takie jak: rozwój własności intelektualnej w jednostkach naukowych, ograniczanie ryzyka, kosztów wytworzenia praw i ochrony praw, odkrywanie nowych źródeł osiągnięcia korzyści z praw. Zwróciła uwagę na działania, które są objęte zarządzaniem prawami własności intelektualnej, czyli tworzenie, ochronę, wykorzystanie (eksploatację), transfer (udostępnianie) oraz jej wycenę. Słuchacze zostali także zapoznani z warunkami prawnymi niezbędnymi w zarządzaniu prawami własności intelektualnej na uczelniach wyższych. W dalszej części wystąpienia autorka omówiła zalecenia Komisji Europejskiej w kwestii zarządzania własnością intelektualną, odnoszące się do stosowania wewnętrznej strategii w zakresie własności intelektualnej, zasad wykorzystania wyników

badania naukowych, zasad dotyczących działań badawczych prowadzonych we współpracy lub na zlecenie jednostki naukowej. Przedstawiła uprawnienia twórców w zakresie praw autorskich, zwracając uwagę na stwierdzenie, że prawa autorskie przysługują twórcom, którym może być wyłącznie osoba fizyczna oraz na zasadę niezbywalności praw osobistych. Podała reguły, które obowiązują w umowach o pracę w przypadkach, gdy pracownik jest twórcą utworu. Wskazała na regulacje prawne dotyczące praw twórców, procedury postępowania w jednostce naukowej w zakresie praw własności intelektualnej, obowiązek informowania przez pracowników o pracach, w efekcie których może powstać prawo własności intelektualnej.

Praktyczną wiedzę na temat *Jak założyć i redagować czasopismo (biuletyn) naukowe* podzielił się ze słuchaczami warsztatów Emanuel Kulczycki, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Rozpoczął od wskazania kontrowersji dotyczących definicji naukowości czasopisma na trzech poziomach: prawnym, wydawniczym i ministerialnym. W świetle prawa należy najpierw powołać czasopismo (na tym etapie aspekt merytoryczny – „naukowość” nie ma znaczenia), czyli zarejestrować jego tytuł w sądzie okręgowym właściwym dla siedziby wydawcy. Kolejnym krokiem jest utworzenie rady naukowej; jednak według przepisów prawa nie są to działania stanowiące o tym, czy czasopismo jest naukowe. Obecnie przyjmuje się, że o naukowości czasopisma decyduje system recenzowania artykułów. Inaczej „naukowość” przedstawia porządek wydawniczy, który definiuje, że czasopismo naukowe, to takie, które podaje wyniki pracy naukowej autorów, przedstawia całość wiedzy w danej dziedzinie lub poszczególne zagadnienia, mające charakter odkrywczy oraz dzieła pomocnicze. Natomiast Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego podaje, że czasopismo naukowe to przede wszystkim czasopismo recenzowane, które w każdym numerze publikuje co najmniej dwa artykuły naukowe. Poza tym powinno być punktowane poprzez indeksowanie go przynajmniej na jednej z list czasopism albo poddane corocznej procedurze ewaluacyjnej. Następnym etapem obowiązującym przy zakładaniu czasopisma jest nadanie mu przez Bibliotekę Narodową numeru ISSN. Coraz ważniejsze staje się też uzyskanie identyfikatora DOI dla artykułów. Prelegent omówił tematykę otwartości czasopisma poprzez wydawanie go w trybie *open access* (OA). Zwrócił uwagę na rozróżnienie otwartego i wolnego dostępu do publikacji naukowych. Czasopismo otwarte to takie, które ma wersję elektroniczną, dostępną bezpłatnie, bez konieczności rejestrowania się w serwisie czasopisma; wydawca umożliwia darmową redystrybucję, import i eksport danych. Wymienił rodzaje otwartych czasopism: 1) w pełni otwarte czasopismo – wszystkie artykuły opublikowane udostępniane są w otwartym dostępie, 2) otwarte czasopismo z embargiem czasowym – dostęp do najnowszych artykułów jest na początku płatny, a po upływie embarga czasowego artykuły udostępnia się w otwartym dostępie, 3) hybry-

dowe otwarte czasopismo – część artykułów jest opublikowana w otwartym dostępie. Wskazał na korzyści ze stosowania OA, m.in.: podążanie za rozwojem nauki, zwiększanie liczby cytowań, większy dostęp do czytelników. Omówił różne modele biznesowe, których wybór przez wydawcę jest powiązany ze sposobem finansowania czasopisma. Poruszył zagadnienie praw autorskich w umowach licencyjnych, szczególnie przy zastosowaniu formuły OA. Takie umowy to: 1) umowa licencyjna z autorem – bez przeniesienia autorskich praw majątkowych na wydawcę, 2) umowa licencyjna z autorem – z przeniesieniem autorskich praw majątkowych na wydawcę, 3) umowa licencyjna w oparciu o licencje *creative commons*. Następnie prelegent podał przykłady zarządzania stroną internetową czasopisma – jako zwykłą stroną „wizytówkową” lub poprzez profesjonalny i kompleksowy system zarządzania pracą wydawniczą. Modelowym przykładem takiego systemu jest Open Journal Systems, za pomocą którego realizowane są wszystkie etapy procesu wydawniczego. Kulczycki wymienił najważniejsze standardy, których wdrożenie i realizowanie gwarantuje zachowanie odpowiedniego poziomu merytorycznego czasopisma: proces recenzji, terminowość publikacji powiązana z częstotliwością jego wydawania, przestrzeganie międzynarodowych konwencji edytorskich, międzynarodowy zespół autorów, standardy związane z otwartością, np. zamieszczenie logo OA lub wykorzystywanych licencji, informacje czy i w jaki sposób autor pokrywa koszty publikacji. Podkreślił konieczność opracowania wytycznych dla autorów – zbioru ustaleń dotyczących zasad prawidłowego przygotowania tekstu dla redakcji. Standardem staje się zamieszczanie plików artykułów w formacie PDF na stronie internetowej czasopisma oraz w wyszukiwarkach (np. Google Scholar), a także w bazach indeksacyjnych. Tu szczególnie zwraca się uwagę na bazy referencyjne, preferowane przez MNiSW do oceny czasopisma. Ważną sprawą jest zamieszczanie w mediach społecznościowych adresowanych do środowisk naukowych informacji o wydaniu nowych numerów. W zakończeniu swego wystąpienia referent przypomniał, że w dobie cyfrowej najważniejszym standardem jest zapewnienie trwałości czasopismu poprzez jego archiwizację i długoterminowe udostępnianie.

Ostatni temat warsztatów *Droga do osiągnięcia wskaźników cytowalności przez wykorzystanie narzędzi internetowych* rozwinął Leszek Stypułkowski – partner zarządzający Index Copernicus International. Podał on cechy dobrego czasopisma naukowego, takie jak: obecność na Liście Filadelfijskiej, obliczony współczynnik Impact Factor, wysoka cytowalność w międzynarodowych bazach naukowych oraz punktacja w ewaluacji czasopism naukowych MNiSW. Pokazał etapy rozwoju czasopisma naukowego, drogę do uzyskania cytowalności. Omówił Index Copernicus International, platformę internetową udostępniającą m.in. narzędzia do wydawania czasopism naukowych, promującą osiągnięcia nauki. Na przykładzie IC Publishers Panel przedstawił, w jaki sposób narzędzia elektroniczne mogą

wspierać czasopismo w pokonywaniu kolejnych etapów w drodze do osiągnięcia jak najwyższych wskaźników cytowalności (od zarządzania pełnym procesem redakcyjnym, wraz ze stroną internetową, po dystrybucję artykułów do baz i repozytoriów). W tym kontekście oczywiste jest, dlaczego wybór dobrego systemu (narzędzia) potrzebnego w procesie wydawania czasopisma ma duże znaczenie w osiągnięciu wskaźników cytowalności, budowaniu prestiżu oraz silnej pozycji czasopisma naukowego.

Zaprezentowane wystąpienia w dużym stopniu wyczerpały podstawowy temat warsztatów *Zasady redagowania i wydawania czasopism naukowych*. Spotkały się z zainteresowaniem uczestników, o czym świadczy liczba zadawanych pytań. W trakcie warsztatów był także czas na dyskusję, podczas której słuchacze prosili o fachowe rady specjalistów w ważnych dla nich kwestiach, a także dzielili się swoimi doświadczeniami i refleksjami.